

Haags Peil

*Stadsbeeld en
stadsontwikkeling:
balans tussen
behoud en
vernieuwing*

*Een visie van de
vereniging
Vrienden van
Den Haag*

mei 2008

Inleiding

De vereniging Vrienden van Den Haag spant zich al 35 jaar in om het vele moois van Den Haag te behouden, in het zonnetje te zetten, te herstellen, en te behoeden tegen al te voortvarende ingrepen.

Er is niets op tegen wanneer het gemeentebestuur van Den Haag de stad wil opstoten in de vaart der volkeren, maar dit mag niet ten koste gaan van het bijzonder gewaardeerde woonmilieu, het aangename verblijfsklimaat, en de – ook voor toeristen – aantrekkelijke sfeer. Niet voor niets luidt de doelstelling van de vereniging: het bevorderen van de leefbaarheid van Den Haag met behoud van zijn karakteristieke waarden.

Een stad is geen museum, is geen gestolde architectuur. Een stad is juist altijd in beweging.

In vrijwel iedere stad, ook in Den Haag, is een

continu veranderingsproces gaande. Maar hoe leiden we dat veranderingsproces in goede banen? Niet door het oude uit te gummen, niet door te doen alsof we met een blanco vel papier beginnen, niet door te doen alsof we een braak stuk grond achter de duinen opnieuw gaan inrichten. Steden waar men zich kan verheugen in een prettig verblijfsklimaat, blijken zich van oudsher te hebben ontwikkeld door aan te bouwen, tussen te bouwen, om te bouwen, maar steeds met respect voor het bestaande, en in aansluiting op hetgeen gehandhaafd bleef.

In 2006 heeft een collega-vereniging van ons in Haarlem het boekje “De Ideale Stad” ¹⁾ het licht doen zien waarin aan de hand van een aantal Gouden Regels dit proces wordt geanalyseerd.

Den Haag, groene stad achter de duinen. Foto Ingrid van Biljouw

Basispatroon van Haagse wegen, nog steeds herkenbaar. Kaart van Elandts, 1665. Kaart Haags Gemeentearchief

Deze Gouden Regels omschrijven hoe een historische stad in deze tijd optimaal kan functioneren. Dit boekje inspireerde ons deze regels toe te passen op de Haagse situatie. De pretentie die analyse te maken als professionele stedenbouwkundigen hebben we uitdrukkelijk niet. We schrijven vanuit de betrokkenheid van gewone Haagse burgers die de stad een warm hart toedragen.

Een actuele aanleiding tot het opstellen van dit visiedocument werd gevormd door de Structuurvisie van de gemeente Den Haag. Deze Structuurvisie en de stroom van uitwerkingsplannen die sindsdien het licht hebben gezien, leggen naar onze mening teveel nadruk op kwantiteit en te weinig op kwaliteit. Ondanks de mooie woorden die in elke toelichting worden gewijd aan kwaliteit, bleek bij de behandeling van die plannen toch telkens weer het doorslaggevend criterium te zijn dat er een grote hoeveelheid bouwmassa moest worden weggezet.

We hopen dat het hiernavolgende een stimulans is voor een brede discussie over de ontwikkelingen in Den Haag. Daarom organiseren we in oktober 2008 ook een symposium over dit onderwerp. Dit alles onder het motto: Den Haag is een fantastische stad en dat willen we graag zo houden.

1) "DE IDEALE STAD – Haarlem en het veranderende stadsbeeld". 2006. Historische vereniging Haerlem. Onder redactie van Wim de Wagt. Met bijdragen van Leon Deben, Wim Denslagen, Hubert-Jan Henket en Vincent van Rossem. Stichting Uitgeverij Noord-Holland. ISBN 90 7838 1000. Het handvest (de Gouden Regels) is opgesteld door Johannes van der Weiden, Alan Barker, Wiebe Damstra en Piet Roos.

Het Statenkwartier – geliefde Haagse woonwijk. Foto Eveline Blitz

Gemeentemuseum – Berlage drukte zijn stempel op de stad. Foto Rob van Kleef

De gouden regels

1. Koester de eigen identiteit

De lokale identiteit is dat wat een stad van andere steden onderscheidt, fysiek en sociaal.

Den Haag wordt gekenmerkt door de ligging aan zee, een uitstekend woonklimaat, en de functie van schrijftafel van Nederland. De ruimtelijke kwaliteit staat onder druk van overspannen bouwplannen.

2. Zorg voor veelzijdigheid in harmonie

De ideale historische stad is veelzijdig en evenwichtig, kent differentiatie op elk gebied. Den Haag biedt een scala van mogelijkheden. In de binnenstad dreigt onbalans door teveel verkeer en winkelketens en door te weinig woningen.

3. De stad heeft een menselijke maat

De stad dient primair ingesteld te zijn op lopen, zitten en kijken, op de voetganger, het kind, de bejaarde, de gehandicapte. Dat bevordert ook de veiligheid.

Den Haag scoort goed op dit gebied. Bij hoogbouw komt de menselijke maat soms in de verdrukking.

4. Er is harmonie tussen stedenbouw en architectuur

In de ideale stad sluiten architectuur en stedenbouw op elkaar aan, versterken elkaar. In Den Haag zijn op dit gebied vele prachtige (terecht beschermde) stadsgezichten, maar zijn ook gruwelijke wanverhoudingen te zien.

5. Het nieuwe sluit aan op het bestaande

De essentie van de historische stad is de afleesbaarheid van de geschiedenis. Oud en nieuw moeten op elkaar reageren en elkaar versterken.

In Den Haag ging het vaak goed, maar soms worden dramatische vergissingen gemaakt (zoals Europol).

6. De ideale stad kent een levendig openbaar leven

Een levendige stad is uitnodigend voor mensen die er komen – voor een breed palet aan activiteiten en voor elkaar.

In Den Haag zijn talloze prachtige pleinen, straten en

terrassen die stedelijkheid uitstralen. Maar Spuiplein en Palaceplein zijn helaas mislukt.

7. Bij de publieke zaak geldt: de burger voorop

De ideale stad kent een actief, betrokken burgerschap. Het stadsbestuur streeft naar een breed maatschappelijk draagvlak.

Deze traditie staat in Den Haag onder druk.

8. Burgers en bestuur gedragen zich als goede rentmeesters

In een historisch waardevolle stad wordt, ook in geval van vernieuwing, behouden wat waardevol is. Ook wordt gezorgd voor toekomstwaarde: duurzaamheid van materialen, van beheer.

De nieuwe plannen in Den Haag lijken op dit gebied in gebreke te blijven.

9. Verkeer is een middel, geen doel

In de stad mag het verkeer niet overheersend zijn. Ruim baan voor voetganger, fietser en openbaar vervoer. Auto's zijn onmisbaar, maar belasten het verblijfsklimaat te veel.

In Den Haag zijn diverse wijken met succes aangepakt. Het straatparkeren zou nog meer moeten verschuiven naar garages. En delen van de doorgaande wegen moeten worden ondertunneld.

10. Aandacht voor stadsverfraaiing

Bij stadsverfraaiing gaat het om een 'extra' in de inrichting van de openbare ruimte en de aankleding van gebouwen.

Stadsverfraaiing begint met zorgvuldigheid.

Den Haag is rijk aan ornamentele gevels, zorgvuldige straatprofielen, mooie lantaarnpalen, maar op veel plaatsen dreigt verrommeling.

In de hierna volgende hoofdstukken wordt elke Gouden Regel allereerst kort toegelicht; deze cursieve alinea's zijn ontleend aan het al genoemde boekje "De Ideale Stad"; daarna wordt de regel toegepast op Den Haag.

Koester de eigen identiteit

“De lokale identiteit is dat wat een stad van andere steden onderscheidt, fysiek en sociaal; het eigene, het herkenbare. De specifieke fysieke eigenschappen zitten niet in de eerste plaats in afzonderlijke gebouwen, maar in samenhang, groepering en schaal. De sociale lokale identiteit wordt gevormd door de specifieke sociale structuur en cultuur.

Een heldere lokale identiteit leidt tot identificatie: zij laat sporen na in de hoofden van de mensen (het collectieve geheugen). Zij is een middel tot oriëntatie. Het ontbreken van lokale identiteit leidt tot desoriëntatie.

Historische specifieke bebouwing (stedenbouw en architectuur) draagt sterk bij aan de beleving van de lokale identiteit. Bij stadsbeheer en stadsontwikkeling moeten, ook op economische gronden, de specifieke kwaliteiten van de stad worden versterkt, en moet niet worden nagestreefd wat overal te vinden is.”

Wat is de identiteit van Den Haag; wat onderscheidt ons van andere steden; wat is het eigene en herkenbare? Het meest fundamenteel is de ligging aan zee, op de strandwallen en het laagland daarachter. De gevolgen daarvan voor de identiteit zijn deels prettig (landgoederen, mooie kustwijken, zeelucht), deels problematisch (tweedeling zand-veen, geen rondweg). Kenmerkend is daardoor ook de rechthoekige wegenstructuur. Heel duidelijk kan men de ligging op de

Bohemen, rustig wonen temidden van groen en water.
Foto René Vlaanderen

strandwallen aflezen aan de vaak onverwachte hoogteverschillen die op vele plaatsen in Den Haag significant aanwezig zijn.

Den Haag is gesticht in de vroege Middeleeuwen. De Graven van Holland bouwden hier op een strandwal de Ridderzaal, het Binnenhof en het Buitenhof. De Hofvijver werd aangelegd. Dit complex is nog steeds de belangrijkste historische identiteitsdrager van het centrum van Den Haag. Rondom dit Haagse Hof ontstond bewoning, voor de hofadel en de dienstdoende burgerij, en later op groene hooggelegen plekken zoals Clingendael, de Binckhorst, Ockenburgh – de oorsprong van de landgoederen. De fraaie groenstructuur die hiervan het gevolg is, werd een van de meest kenmerkende en meest gewaardeerde eigenschappen van Den Haag.

Later groeide hier de verdere stad omheen. In de zeventiende eeuw, in de tijd van Prins Maurits, werden de grachten gegraven, voornamelijk dienend als vaarwegen en afvoerkanalen.

Door de ligging op de strandwallen heeft de groeiende stad een rechthoekige wegenstructuur gekregen: evenwijdig aan en loodrecht op de kust. Dit wordt ook wel de gridstructuur genoemd. De eerste van die oude routes zijn nu nog

Westbroekpark. Foto Marlies Terstegge

Haagse Toren. Foto Rob van Kleef

te herkennen: Bezuidenhoutseweg, Poten, Spuistraat, Westeinde (evenwijdig aan de kust). En loodrecht op de kust: Wagenstraat, Venestraat, Noordeinde, Zeestraat, Scheveningseweg. De gridstructuur heeft ertoe geleid dat er in Den Haag meerdere centra zijn ontstaan, op de kruispunten van elkaar snijdende wegen. In de loop der tijd kreeg elk deelcentrum (Denneweg, Noordeinde, Grote Markt, Plein) zijn eigen specifieke karakter. Ook het groen volgt de gridstructuur. In het stratenplan zoals dat later is ontstaan, is steeds die oriëntatie evenwijdig aan de kust (bijv. de beroemde Laan van Meerdervoort) en er loodrecht op (zoals de Beeklaan) blijven bestaan.

De grotere uitbreidingen buiten de grachten vonden plaats na 1850, zowel op het zand als op het veen. In deze tijd ontwikkelde Scheveningen zich van een vissersdorp tot een mondain kuuroord.

Van oudsher is er een scheiding tussen zand en veen. Op het zand zagen we de rijkere wijken ontstaan, met veel groen, op het veen de armere wijken met dicht opgeengepakte huizen. In het

kader van de stadsvernieuwing zijn ook in de wijken op het veen open ruimtes, groene parkjes met speelterreinen en gebruiksgroen toegevoegd. Ook is door de gemeente bewust gezocht naar toevoegingen van bijzondere elementen die zouden kunnen bijdragen aan het gevoel van identiteit. Zie bijvoorbeeld het Volksbuurtmuseum in de Schilderswijk, het kunstwerk van Marthe Röling in de Molenwijk, of de fontein op het Vaillantplein. Daarom is ook de Vaillantlaan voorzien van bomen en een nieuw profiel, zodat een echteallee ontstond.

Een belangrijk element van de identiteit is het stadsbeeld. Het Haagse stadsbeeld wordt in menig opzicht hoog gewaardeerd. Langs de kust veel groene en fraaie woonwijken: van Benoordenhout en Belgisch Park tot Bohemen, Vogelwijk en Kijkduin. De stad kent een groot aantal monumentale ensembles en stadsgezichten

De Volharding aan de Grote Markt, een van de eerste moderne, hoge gebouwen. Foto René Vlaanderen

(Westbroekpark, Sweelinckplein) alsmede iconen die het silhouet bepalen (Haagse Toren, Vredespaleis). Ook typerend zijn de van verre herkenbare gebouwen in en rond de Resident die de skyline van Den Haag versterken, de zichtassen (zoals de Scheveningseweg, de Thorbeckelaan) en het straatmeubilair (de Haagse lantaarnpalen, de Haagse abri).

De Nieuwe Haagse School was de stroming in stedenbouw en architectuur die tussen de wereldoorlogen in Den Haag op grote schaal en op eigen wijze is toegepast. Beroemd zijn het Gemeentemuseum van Berlage, de Daltonschool van Co Brandes, en de wijken Marlot en Laakkwartier. Typerend voor de Haagse vooroorlogse stadsuitbreidingen zijn de drielaagse portiekwoningen, zoals bijvoorbeeld in Rustenburg / Oostbroek. En de eerste vooroorlogse hoogbouw is al even kenmerkend: het woongebouw Nirwana van De Stijl-architect Duiker, en het gebouw De Volharding van Buijs en Lürsen.

Voor de identiteit is de functie van de stad ook van belang. In de loop van een zeer lange periode heeft de kantoorfunctie zich ontwikkeld tot de kern van de Haagse economische activiteiten: regeringsstad van Nederland, internationale

Belgisch Park, groene woonwijk. Foto Eveline Blitz

hoofdstad van recht en vrede, hoofdzetel van diverse grote bedrijven, zoals Aegon, KPN, Shell. De ooit florerende industrie (ijzer, meubels) en visserij zijn vrijwel verdwenen. De schrijftafelfunctie brengt veel afgeleide bedrijvigheid met zich mee, zoals adviesbureaus, horeca en facilitaire bedrijven. Dit alles geldt als een relatief schone economie.

De grootschalige kantoorbebouwing die hieruit voortvloeide leverde soms armetierige gebouwen op, maar soms ook geslaagde voorbeelden zoals de Rode Olifant, het ministerie van Verkeer en Waterstaat aan de Plesmanweg, en diverse kantoorgebouwen aan de Beatrixlaan, waarbij het Centre Court van architect Kuiper het meest aansprekende is.

Er werden en worden diverse slogans gebedigd om Den Haag te typeren. 'Den Haag: koninklijke stad aan zee', 'Den Haag: de weduwe van Indië', 'Den Haag: groene wereldstad aan zee', 'Wereldstad aan Zee', en de meest recente is 'Den Haag: internationale stad van vrede, recht en veiligheid'. Het is allemaal waar, maar Den Haag is ook gewoon 'Ons Den Haag'.

*Vredespaleis, icoon van de "stad van recht en vrede".
Foto Rob van Kleef*

Zorg voor veelzijdigheid in harmonie

“De ideale historische stad is veelzijdig en evenwichtig, zowel fysiek als sociaal. Het gaat hierbij om een gedifferentieerd bouwbestand; om een zo gedifferentieerd mogelijke uitrusting van de stad met betrekking tot wonen, werken, vorming, winkelaanbod, culturele en ontspanningsmogelijkheden, water en groen; om een gedifferentieerde en geschakeerde bevolkingsopbouw; om ruimte voor publiek en privé-leven. Deze veelzijdigheid is, wellicht per definitie, in balans. Dat wil zeggen: er is geen overheersende bouwstijl; er is geen overheersende economische klasse of bedrijfstak; er is niet één dominante machtsgroepering. In dit samenstel zit ook een aspect van ruimtelijke ordening: een plaats voor alles en alles op zijn plaats (het stedelijk mozaïek)”.

Den Haag als geheel is zeker veelzijdig te noemen, zowel fysiek als sociaal. Kijken we allereerst naar de fysieke verschijningsvorm.

Naast typische woonwijken en geconcentreerde kantoorwijken, zijn er ook een groot aantal wijken met gemengde functies. In totaliteit zijn vrijwel alle denkbare functies in Den Haag aanwezig (van high-tech-kantoren tot strandtenten, van prachtige landgoederen tot hofjeswoningen), in alle denkbare bouwstijlen.

Niet alleen in het centrum treffen we juweeltjes aan (zoals bijvoorbeeld het Lange Voorhout), maar ook in de wijken eromheen – denk aan de Archipel, Statenkwartier, Spoorwijk-Laakkwartier. Ook in Den Haag Zuid-West is een zeer typerende bouwstijl (vooral qua stedenbouw) te onderkennen.

Voor de harmonie tussen functies is het functioneren van het centrum van een stad essentieel. In Den Haag heeft het centrum een lange periode van verslechtering gekend. Dankzij de vestiging van het nieuwe Stadhuis in het centrum is eind jaren tachtig de impasse doorbroken. De bouw van het Stadhuis heeft een stroom van nieuwe investeringen op gang gebracht waardoor er veelzijdige functies (ook de woonfuncties) in het centrum zijn teruggekomen. Ook de herwaardering van het water in het centrum heeft een impuls gegeven aan het gevoel dat het centrum niet slechts een gebied is waar toevallig de grote warenhuizen staan, maar vooral een verblijfsgebied is.

Zoals in elke stad kunnen we ook talloze bedreigingen van de “veelzijdigheid in harmonie” aanwijzen. Denk aan de verBlokking van het winkelbestand, vooral in het kernwinkelgebied. Straten als de Spuistraat en de Venestraat waren vroeger echte Haagse straten – kijk maar naar de schilderijen van Arntzenius. Door de kaalslag op de parterres en de doodse, van iedere identiteit gespeende gevelplaten, is van die eigenheid vrijwel niets meer over. Ze zijn niet meer te onderscheiden van een winkelstraat in Vlaarding en of Eindhoven. Overigens zou die eigenheid met een zorgvuldig restauratiebeleid nog wel teruggebracht kunnen worden. Maar of de winkelketens daar voor voelen? De Schoolstraat toont aan dat met bescheiden middelen door

*Sommige winkelstraten dragen bij aan de gewenste veelzijdigheid in harmonie ... andere niet.
Foto's Eveline Blitz*

Haagse Hogeschool (Atelier Pro). Foto Eveline Blitz

samenwerkende ondernemers veel kan worden bereikt.

Voor de veelzijdigheid is het jammer dat de ambachtelijke bedrijvigheid (fietsenmakers, meubelrestaurateurs, drukkerijtjes) bijna uit de stad is verdwenen.

Verdere versterking van de diversiteit in het centrum zou te bereiken zijn door het wonen boven winkels meer structureel te stimuleren. Al meer dan 25 jaar wordt hier in de politiek over gesproken, maar helaas zonder resultaat. Het verblijfsklimaat zou op diverse plekken versterkt kunnen worden door meer voormalige grachten terug te brengen in de oorspronkelijke staat.

Het feit dat een relatief groot deel van de beroepsbevolking in de dienstverlening en bij de overheid werkt, lijkt niet bij te dragen aan de veelzijdigheid. Door de afgeleide werkgelegenheid wordt dit echter wel gecompenseerd.

Nadat decennialang alleen het Vredespaleis zorgde voor de internationale bekendheid van Den Haag, hebben de afgelopen vijftien jaar diverse internationale instituten op het gebied van recht en vrede zich hier gevestigd. Zeer te betreuren is dat voor de nieuwe vestiging van een van deze instituten, Europol, het gemeentebestuur heeft gekozen voor een groot, ijsig strak gebouw, op een locatie pal tegen het kwetsbare

Statenkwartier aan, waardoor de harmonie geweld wordt aangedaan.

Op onderwijsgebied heeft Den Haag vrijwel alle vormen en voorzieningen in huis. De al lang bestaande onderwijsfuncties op HBO-niveau hebben in de tachtiger jaren een impuls gekregen door de centralisering in het Laakhavengebied. Dankzij de recente dependance van de Leidse Universiteit heeft ook het wetenschappelijk onderwijs wortel geschoten in Den Haag. Het hoger en wetenschappelijk onderwijs is voor de diversiteit van een stad met name van belang vanwege de functie die studenten in het stedelijk leven vervullen.

Op cultureel gebied hebben we alles in huis wat men maar kan bedenken: theaters, concertzaal, kleine podia, filmhuis, de mooiste balletzaal van Nederland, een keur aan galerieën, musea, diverse locaties voor beeldtentoonstellingen in de openlucht.

Ook op horeca-gebied is er een grote diversiteit. En hetzelfde geldt voor alle vormen van recreatie. Men kan wandelen door de duinen, varen door de grachten, er zijn sportscholen en sportverenigingen.

Het meest kenmerkende van de veelzijdigheid van Den Haag is de relatie met zowel het groen als het water, de zee. Vanaf de aan het centrum grenzende Koekamp en het Malieveld is er een directe groene verbinding via het Haagse Bos met de landgoederen – een unieke verbinding van een stadscentrum met het buitengebied. Ook de rol van het strand en de zee, en het bijzondere licht van Scheveningen is voor iedere Hagenaar herkenbaar. ²⁾

2) We onderkennen dat bij dit thema ook een heleboel is te zeggen over de multiculturele bevolkingsopbouw. Dit element laten we in dit visiedocument echter onbesproken. De vereniging Vrienden van Den Haag heeft geen rol in deze discussie.

De stad heeft een menselijke maat

“De ideale stad is afgestemd op de menselijke maat, is tolerant en veilig. Zij is primair ingesteld op lopen, zitten en kijken. Hier geldt de maat van de voetganger; ook het kind, de bejaarde, de gehandicapte voelen zich veilig. In de praktijk van de ruimtelijke ordening worden plannen vaak ten onrechte niet op ooghoogte beoordeeld maar vanuit een vogelperspectief: door middel van plattegronden en maquettes. Stedenbouw en architectuur kunnen condities scheppen voor veiligheid: bijvoorbeeld sociale controle bevorderen (activiteiten op straatniveau) of juist onmogelijk maken (blinde muren, rolluiken, bergingen en achterkanten op straatniveau). Het gaat hierbij om kleine oorzaken met grote gevolgen, bijvoorbeeld voor kinderwagens en rolstoelgebruikers: paaltjes en te smalle trottoirs.”

Herengracht, heringericht in het kader van De Kern Gezond.
Foto Dienst Stedelijke Ontwikkeling

Den Haag heeft op veel plaatsen een goed verblijfsklimaat. Maar er valt ook nog veel te verbeteren.

Positief is dat eraan gewerkt wordt om stukje bij beetje De Kern Gezond te realiseren, een plan waarbij de openbare ruimte in de binnenstad een grondige opknappbeurt krijgt. Dit is bijvoorbeeld al gebeurd op de Herengracht, rond de Grote Kerk, de Plaats, het Rabbijn Maarsenplein. In 2008 komt het Lange Voorhout aan de beurt. Dat lijkt een bijzonder mooi plan te worden: geen geparkeerde auto's meer langs het middenpad, waardoor we ruim zicht krijgen op dit prachtige

stadsgezicht. Er ontstaat een bredere wandelpromenade en het originele straatmeubilair wordt in ere hersteld.

Veel leuke stukjes stad, met een menselijke maat, zijn zonder overheidsregie ontstaan. Gewoon door de burger op de straat veroverd – denk aan de Mallemolen, de hoek Hooistraat / Hooikade, de Denneweg, en het naoorlogse deel van de Theresiastraat.

De toegankelijkheid voor gehandicapten is een wettelijk vereiste. Dit wordt bij nieuwbouw en nieuwe inrichting in Den Haag in acht genomen. Jammer is dat bij nieuwbouw deze toegankelijkheid soms pas achteraf aan het ontwerp lijkt te worden toegevoegd, waardoor de voorziening een lelijke wrat vormt op een overigens gaaf gebouw. Mooier zou het zijn wanneer gehandicapten-toegankelijkheid als een integraal onderdeel in het ontwerp zou worden meegenomen en een normaal onderdeel zou zijn van welstandstoetsing.

In veel winkelstraten zijn de stoepen zo smal en zo bezaaid met uitstallingen, kraampjes en fietsen dat gehandicapten er nauwelijks door kunnen. Dit zou opgelost kunnen worden door veel meer fietsbeugels (in de parkeerstrook) te plaatsen, en de kraampjes ook op de parkeerstrook te plaatsen.

Bij de inrichting en het beheer van de openbare ruimte dient speciale aandacht te worden besteed aan kinderen, ouderen en gehandicapten. Echter zonder betutteling. We willen geen stad waar om elke vijver een hekje staat, waar bij elke boom een bordje staat “niet inklimmen, want je zou er wel eens uit kunnen vallen”.

Positief is dat de gemeente Den Haag al geruime tijd maatregelen treft om de overheersende invloed van het autoverkeer aan banden te leggen. In veel woonbuurten heeft dit tot een aangename verblijfsklimaat geleid. Voor het weren van het verkeer uit het centrum is helaas het ei van

Columbus nog niet gevonden. De meeste plannen bleken bij nader inzien tot een verplaatsing van de overlast te leiden, hetgeen niet als een echte oplossing gezien kan worden. Om de stad in de toekomst leefbaar en toegankelijk te houden zijn ingrijpende maatregelen en voorzieningen nodig, waaronder een verdere verbetering van het openbaar vervoer.

De onderscheiden centra en de winkelstraten liggen verspreid in het historisch centrum rondom de Hofvijver. Hoewel ze op zichzelf zijn ingesteld op lopen, zitten en kijken, is hun onderlinge afstand geen loopafstand. Vervoer binnen het centrum blijft van belang. De Tuk-Tuk is beslist een aanwinst qua uitstraling – te meer nu er plannen bestaan deze wagentjes op elektrische aandrijving te laten lopen. Meer vormen van kleinschalig, milieuvriendelijk publiek vervoer zouden welkom zijn. De vele maatregelen die de gemeente gaat treffen voor het verbeteren van de luchtkwaliteit zullen zeker ook bijdragen aan een beter verblijfsklimaat.

De tramtunnel onder de Grote Marktstraat, een ontwerp van Rem Koolhaas, laat zien hoe een ondergrondse ruimte toch aan alle vereisten van de menselijke maat kan voldoen: veel licht, goede doorkijkjes, mooie materialen – het is gewoon een feest om hier op de tram te stappen of de auto te parkeren. Alleen jammer dat enkele trappen zo steil zijn dat zelfs mensen die nog goed ter been zijn, moeten uitwijken naar de liften.

*Couperusduin, woongebouw met hoge dichtheid en hoge kwaliteit.
Foto Haags Gemeentearchief*

Centre Court: een mooie afwisselende gevel en een herkenbare top. Foto René Vlaanderen

Van oudsher is in Den Haag de kwaliteit van de openbare ruimte bij uitstek die van de menselijke maat. Sjoerd Schamhart was een architect die een perfecte aansluiting met de Haagse situatie kon maken. Hij kon in hoge dichtheid bouwen zonder de menselijke maat uit het oog te verliezen. Het appartementencomplex Couperusduin aan de Patijnlaan en het Nationaal Archief achter het Centraal Station zijn alleen al daarom een bezoek waard.

Andere geslaagde nieuwbouwcomplexen op dit gebied zijn het Monchyplein van Ricardo Bofill, en de locatie van de voormalige Staatsdrukkerij van Rob Krier – ook hier een hoge woningdichtheid en toch een prettig verblijfsklimaat rondom. Daarentegen is de woontoren La Fenêtre ronduit mensoonvriendelijk – daar is zelfs helemaal geen beganegrond te ontdekken. En Het Strijkijzer lijkt op beganegrond-niveau ook geen aanwinst te zijn geworden. Al op het eerste gezicht hoop je maar, dat je daar nooit een pakketje zal hoeven te bezorgen.

Hoe moeten we in dit kader denken over hoogbouw? Tot voor kort is stedelijk wonen in Den Haag beperkt gebleven tot vijf á zes bouwlagen,

middelhoge bouw dus. Tot die hoogte vinden we vele goede en gewaardeerde complexen, behalve de al genoemde ook bijvoorbeeld in Bohemen, Benoordenhout, Den Haag Zuid-West. Hoogbouw, echte hoge hoogbouw voor woondoeleinden lijkt ons minder gewenst, vooral omdat het niet bij Den Haag past. Hoge woontorens leiden makkelijk tot vervreemding, werken niet bevorderend op de sociale samenhang. Voor typische kantoorbestemmingen, zoals rond de Beatrixlaan lijkt hoogbouw soms onvermijdelijk. In dat soort gevallen kan hoogbouw op een verantwoorde manier bijdragen aan beperking van het grondgebruik. Maar áls hoogbouw overwogen wordt, dient er op vier aspecten getoetst te worden: de beleving op beganegrond-niveau, de effecten voor de directe omgeving, het aanzicht van de gevel en de beeldbepalende top.

Voor de beleving op beganegrond-niveau van hoogbouw is de windhinder een belangrijk aspect. Zeker in een stad als Den Haag (aan zee!) moeten we er rekening mee houden dat het vrijwel altijd waait, en dikwijls stevig waait. Het is zeer onaangenaam als de hoogbouw zo is gesitueerd dat de

beganegrond eromheen dan een no-go-area wordt vanwege de windhinder. Het is al aangetoond dat wind en slagschaduw een slechte invloed hebben op het Haagse Bos. Waar bomen en struiken niet meer gedijen, zou het daar voor mensen dan wel een goed milieu zijn? Het is te makkelijk om te denken dat dit een technisch probleempje is dat de technici wel even kunnen oplossen. Tot nu toe is de enige oplossing: het fysiek onmogelijk maken dat mensen op de betreffende plek lopen. Maar dat lijkt ons de omgekeerde wereld. Liever zien we hoogbouw alleen op plaatsen waar toch geen mensen willen of hoeven te lopen, ofwel op plaatsen waar de omgeving sowieso al voldoende demping van de wind geeft.

Bij hoogbouw is ook een aantrekkelijke vormgeving en publieksbestemming op de begane grond bepalend voor de beleving op voetgangersniveau en voor het behoud van de menselijke maat. Het Haagse stadhuis kan op dit punt de toets der kritiek goed doorstaan: de beleving op voetgangersniveau is aangenaam. De hoogbouw aan het Savornin Lohmanplein heeft een foeilelijke top en gevel, maar de beleving op ooghoogte is prima omdat de hoogbouw bovenop een goed ogend winkelcentrum staat met een prettige menselijke maat.

De beleving op beganegrond-niveau van de hoogbouw tussen het Centraal Station en het Stadhuis is vanwege de enorme windhinder ronduit slecht. Eenieder die wel eens op de tram staat te wachten bij de halte op de Rijnstraat

La Fenêtre heeft geen menselijke maat op de begane grond. Het stadhuis wel. Foto's Eveline Blitz en René Vlaanderen

Aandacht voor de functie van het water in de stad. Foto Eveline Blitz

kan daarover meepraten. Dat de ministeries in de Resident ervoor gekozen hebben magazijnen en andere onvriendelijke bestemmingen op de beganegrond te positioneren, draagt niet bij aan een goede belevingswaarde. Te betwijfelen valt of dit gebied verbeteren zal door alle verdere geplande hoogbouw in dit gebied (op het Koningin Julianaplein en aan de Wijnhaven).

Hoogbouw mag zeker niet ten koste gaan van de omliggende bebouwing. Zoals in de Rivierenbuurt een hoogbouwflat aan het Rijswijkseplein is gepland, zoals in Bezuidenhout-West de Haagse Zwaan is gepland, zo moet het dus niet. In beide gevallen zullen de omliggende woningen veel last krijgen van slagschaduw, van windhinder, van extra autoverkeer (in een al meer dan volle wijk). Wie zit er nog lekker op zijn balkonnetje wanneer op luttele meters afstand een wolkenkrabber het licht en de privacy wegneemt?

Dat hoogbouw een aantrekkelijke gevel moet hebben, heeft ook te maken met de belevingswaarde. Een eenvormige, saaie gevel werkt de vervreemding in de hand. De gevel van hoogbouw wordt in een veel groter gebied waargenomen dan de gevel van laagbouw, dus des te meer reden er veel aandacht aan te besteden.

Hoogbouwplannen dienen getoetst te worden op:

- de belevingswaarde van de beganegrond
- effect op de omliggende bebouwing
- aanzien van de gevelindeling
- markante top

De top van hoogbouw moet iets bijdragen aan het silhouet van de stad, net zoals in vroeger tijden de kerktorens al van verre een baken waren voor wie de stad naderde.

Een saaie top en gevel zien we bijvoorbeeld bij het Westeinde-ziekenhuis. Een voorbeeld van eenvoudigweg beton stapelen – daardoor in de wijde omtrek het uitzicht bedervend. Een mooi gebouw zien we daarentegen aan de Beatrixlaan: het Centre Court. Het kan dus wel.

Voorstanders van meer hoogbouw plegen vaak naar andere steden te verwijzen. “In Rotterdam kan het wel, waarom dan niet bij ons?” We stellen daar tegenover dat dit alles te maken heeft met de eigen identiteit. Wie houdt van de Rotterdamse uitstraling zal niet zo gauw van Den Haag houden, en omgekeerd. En dat is prima.

In plaats van echt hoge hoogbouw zou in de meeste gevallen middelhoge bouw meer op zijn plaats zijn, dus vijf á zes lagen, met een enkel accent tot acht lagen. Het woongebouw

Couperusduin aan de Patijnlaan is wat dat betreft een perfect voorbeeld. Voor de beleving is en blijft van groot belang de relatie met de directe omgeving, de inpassing en de hoeveelheid ruimte eromheen.

Tuk-Tuk, nieuw kleinschalig openbaar vervoer. Foto Eveline Blitz

Er is harmonie tussen stedenbouw en architectuur

“In de ideale stad bestaat harmonie tussen stedenbouw en architectuur. Zij lopen in elkaar over en versterken elkaar. Het geheel is meer dan de som van de delen. Architectuur zonder stedenbouw is een rariteitenverzameling; stedenbouw zonder architectuur een uitgestalde blokkendoos. De stedenbouw vormt het draagvlak, de beperking en de uitdaging voor de ontwerper; de architectuur is dienstbaar aan het grotere geheel en versterkt de stedelijke structuur. Voor de stad gaat het om het ontwerp, niet om de ontwerper”.

Van oudsher kent Den Haag een mooie aansluiting tussen architectuur (de vormgeving van het afzonderlijke pand) en de stedenbouw (de vormgeving van het geheel, de pleinen, de gevelwanden, de doorkijkjes).

Het Lange Voorhout met zijn rijk geschakeerde panden is in perfecte harmonie met de vormgeving van de wandelpromenade met zijn prachtige bomenrijen. Kijk bijvoorbeeld hoe op het Sweelinckplein de architectuur de stedenbouwkundige vormen versterkt, en hoe de stedenbouwkundige vorm op zijn beurt de uitbundige architectuur tot zijn recht laat komen.

Een ander voorbeeld van bijzondere harmonie tussen architectuur en stedenbouw vormt de Papaverhof en omgeving in de Klimopstraat (wel het best bewaarde geheim van Den Haag genoemd); de ontwerper, Jan Wils, was een

exponent van De Stijl. Ook het door Dudok ontworpen wederopbouwplan voor de strook langs de Haagse Beek wordt gekenmerkt door een eenheid van stedenbouw en architectuur.

De kleine woonwijk Marlot laat eveneens een bijzonder harmonisch beeld zien. Zo vormt ook de vrij recent gebouwde Haagse Hogeschool een harmonisch geheel met de stedenbouwkundige structuur van de nieuwe Laakhavens.

We zien de zorgvuldigheid soms in kleine dingen – zoals de hoekoplossingen in Duinoord, waar de hoekpanden dikwijls naar beide zijden een voorkant presenteren. Kijk bijvoorbeeld eens rond op het kruispunt van de Groot Hertoginnelaan met de Stadhouderslaan.

Daar waar architectuur en stedenbouw mooi op elkaar aansluiten, lijkt het bijna of de stad op een organische manier is ontstaan.

In de jaren zestig en zeventig zijn helaas diverse vreselijke dingen gebeurd. Kijk bijvoorbeeld vanaf de brug Verversingskanaal / Groot Hertoginnelaan naar het westen, en zie hoe daar een school (het huidige Hofstad-college) en een woongebouw als een stel verdwaalde betonblokken zijn neergesmeten, vloekend bij het omliggende Duinoord. Ook is het onbegrijpelijk hoe in de overigens zeer harmonische Archipelbuurt het kantoorgebouw van LTO aan het Prinsenvinkenspark terecht is gekomen.

In Scheveningen lijkt men bij het positioneren van een aantal flatgebouwen geheel voorbijgegaan te zijn aan de stedenbouwkundige inpassing. Het flatgebouw Hoog Lindoduin aan de Westduinweg vormt een frontale botsing met het oude vissersdorp; en de woongebouwen tussen Badhuisstraat en Haringkade geven de indruk dat iemand begonnen was met een heel nieuw stratenplan als voorbereiding op een totale kaalslag van Scheveningen.

Op de hoek van de Laan van Meerdervoort met de Conradkade vinden we ook een volstrekt uit de stedenbouwkundige toon vallend flatgebouw.

Het Sweelinckplein, perfecte harmonie tussen architectuur en stedenbouw. Foto Rob van Kleef

De Papaverhof. Foto René Vlaanderen

Het is beslist mogelijk om ook bij latere toevoegingen aan de bestaande stad in harmonie met de reeds aanwezige stedenbouwkundige structuur te bouwen. Zo zien we hoe de architectuur van de Snoeptrommel, Casa Ucelli en de Driehoekjes de stedenbouwkundige structuur van dit zeer oude stukje centrum ondersteunt.

Het huidige gebouw van de Amerikaanse Ambassade op het Lange Voorhout is omstreden. Veel Hagenaars vinden het gebouw bijzonder detonereren bij het Voorhout. Zij menen dat, ongeacht de eventuele kwaliteiten van een gebouw, het ook beoordeeld moet worden als onderdeel van zijn omgeving. En dit gebouw, op deze plaats, botst met zijn omgeving. Het gebouw sluit qua schaal, qua ritme, qua verdiepingsopbouw en qua materiaalkeus helemaal niet aan op de andere gebouwen langs het Lange Voorhout. Anderen menen dat het hier gaat om een uniek architectonisch bouwwerk. Eenmaal ontdaan van de huidige ongenaakbaarheid zou een publieksvriendelijke bestemming op de begane grond een verrassende positieve transformatie kunnen betekenen. Sommigen zijn bang dat afbraak wel eens aanleiding zou kunnen zijn er een nog veel minder passend gebouw voor in de plaats te zetten. Voorstanders van vervanging menen dat er vooraf waarborgen moeten komen dat de nieuwbouw harmonieert met de omgeving. Het gemeentebestuur zou dit als harde eis bij architectenkeuze en ontwerpopdracht dienen te stellen.

Harmonie tussen stedenbouw en architectuur is een belangrijke waarde die juridisch beschermd kan worden door aanwijzing tot zogeheten beschermd stadsgezicht. Het is goed dat veel mooie ensembles in Den Haag deze bescherming genieten, zowel wijken als het Oude Centrum en het monumentale Willemspark, als ook de latere – als tuinstad gebouwde – Vogelwijk, en het tamelijk recente Mariahoeve. Het zijn vaak de kleine, nauwelijks opvallende elementen, die de essentie vormen van de beleving. Zoals bijvoorbeeld de flauwe bocht in de Statenlaan, met de gebogen gevelwand, die heel bepalend is voor de beleving van het Statenkwartier. Zo'n zelfde effect met een meebuigende gevelwand kent ook de Thorbeckelaan. Uniek zijn de beschermde stadsgezichten van Denneweg, Westeinde en Noordeinde.

De huidige trend tot het afschaffen van regels heeft ertoe geleid dat bouwaanvragen voor de achterzijde nauwelijks meer getoetst worden door de gemeente. Het is jammer dat hierdoor de groene longen die de achtertuinen dikwijls vormen, dreigen te worden verstoord door een woud van uitbouwsels in de achtertuin. Ook het veranderen van tuinen in parkeerplaatsen is te betreuren.

Voor de harmonie tussen stedenbouw en architectuur is een welstandsbeleid van groot belang. Maar het hebben van een beleid is niet genoeg – het staat of valt met de feitelijke toepassing ervan.

Zo moet het niet. Deze betonblokken detoneren bij de vloeiende lijnen van Duinoord. Foto René Vlaanderen

Het nieuwe sluit aan op het bestaande

“De essentie van de historische stad is per definitie: de afleesbaarheid van de geschiedenis. Dat sluit vernieuwende impulsen niet uit: ook de huidige tijd laat sporen achter, maar idealiter zonder perioden uit het verleden uit te wissen. Niet alleen de bestaande bebouwing, maar ook verkavelingen, waterwegen en dergelijke zijn ‘dragers’ van de historie. Oud en nieuw moeten op elkaar reageren en kunnen elkaar versterken. Dit impliceert behoud door ontwikkeling en zichtbare continuïteit. De eis dat het nieuwe harmonieert met het oude is een beperking die – als het goed is – juist een uitdaging voor creativiteit biedt. De combinatie van oud- en nieuwbouw hoeft niet per se historiserend te zijn, maar kan ook heel goed in contrapunt. Nieuwbouw dient echter wel qua maat, schaal en ritme aan te sluiten bij de bestaande omgeving. Dit geeft tevens aan dat grootschalige nieuwbouw of hoogbouw in een kleinschalige en fijnmazige binnenstad over het algemeen niet gewenst is.”

In Den Haag zijn de laatste decennia verscheidene mooie nieuwbouwcomplexen toegevoegd aan de bestaande stad. De manier waarop Ricardo Bofill het plan “Monchyplein” heeft ingepast in de Archipelbuurt is van grote klasse. Alle doorkijkjes geven een harmonisch beeld. De architectuur, met enkele verwijzingen naar historische elementen, sluit vooral qua ritme goed aan bij de omgeving.

De nieuwbouw naast het oude hoofdkantoor van Shell (tussen Carel van Bylandtlaan en Groen-

Ritme en materiaalkeuze harmoniseren met het oude hoofdkantoor van Shell. Foto Eveline Blitz

Ritme en materiaalkeuze sluiten niet aan. Foto Rob van Kleef

hovenstraat) is zonder meer geslaagd. Deze nieuwbouw heeft een eigentijdse uitstraling en voegt zich desalniettemin soepel zowel in het Benoordenhout in het algemeen als naast de ornamentele stijl van de oudbouw in het bijzonder. Niet alleen dankzij de keuze voor baksteen maar ook door de geveldetailering en het ritme van het ontwerp. Fraai is ook de manier waarop het Gemeentemuseum van Berlage is uitgebreid met het Museon (van Wim Quist) – enerzijds worden lijnen en kleuren voortgezet, anderzijds heeft het toch een eigentijds karakter.

Op kleine schaal zijn er ook goede voorbeelden van vernieuwende architectuur die mooi aansluiten bij de historische omgeving: de Glazen Zaal bij de synagoge aan de Prinsessegracht wordt genoemd. De Baljurk op het Achterom en de Snoeptrommel op de Groenmarkt zijn feestelijke verrijkingen van de oude stad.

Voor een goede aansluiting tussen oud en nieuw is het noodzakelijk dat er niet teveel tegelijk wordt gesloopt en vervangen. Een proces van geleidelijke aanpassing is nodig om het gevoel van identiteit niet te verstoren. Den Haag heeft een eeuwenlang, geleidelijk groeiproces achter de rug – daar moet voldoende van terug te vinden zijn en blijven. Ook wanneer een gebied drastisch op de schop moet, zoals het geval is in de stadsvernieuwingsgebieden of bij de verouderde bedrijfsterreinen. Als elementen uit het verleden bewaard blijven, voelen bewoners zich staan in de geschiedenis, voelen de mensen zich er thuis. Nieuwe woonblokken in oude wijken – uitgevoerd in een bijpassende, zorgvuldige archi-

*Met de Vaillantlaan heeft de Schilderswijk een moderne, goed bijpassende allee gekregen.
Foto Dienst Stedelijke Ontwikkeling*

tectuur – bestendigen de kwaliteit van de ruimte eromheen. Bijvoorbeeld de Croissant aan het Zieken, het Rabbijn Maarsenplein. Deze hebben een gunstig uitstralings-effect: particulieren gaan weer investeren in oude panden in de buurt. De verbouwing van de Caballerofabriek tot collectieve behuizing voor kleine creatieve ondernemingen kan een goede aanjager zijn om industriegebied de Binckhorst geleidelijk om te vormen tot een levendige, stedelijke woon/werkwijk nabij het centrum. De vraag is echter of de nieuwe plannen van de gemeente voor de Binckhorst wel die vereiste geleidelijkheid in ere houden.

In het gebied tussen Fluwelen Burgwal en Centraal Station is de Resident gebouwd. Met dit plan is het gelukt een geleidelijke overgang te creëren tussen de laagbouw rond het Plein en de hoogbouw rond het CS. Ook in kleuren en materialen sluit dit gebied nu goed aan bij de omgeving. De kleinschaligheid van de structuur (met de smalle straatjes) past in het centrum; en het is verheugend dat hiermee ook de woonfunctie in het centrum is versterkt.

Heel jammer is dat het nieuw te bouwen stadsdeelkantoor aan de Leyweg de identiteit van dit stadsdeel niet ondersteunt, maar juist zal uitwis-

sen. De veelhoekige vorm van het stadsdeelkantoor is namelijk geheel in strijd met de blokken-doosachtige structuur van de Leyweg. Ook zeer storend is de wijze waarop het Westeinde-ziekenhuis plompverloren is neergezet, hoog uittorend boven het naastgelegen Hofje van Nieuwkoop. En op kleine schaal: aan de Raamweg is zonder enig gevoel voor aansluiting een kantoorgebouw met een zwarte granieten gevel neergezet.

In de Schilderswijk zijn er destijds bij de stadsvernieuwing diverse elementen met zorg bewaard, zoals het schooltje aan het Vaillantplein en het als joods hofje bedoelde Wijnand Esserhof. Het is een goed plan om in Scheveningen Haven de Visafslag (van Schamhart) te behouden en nieuwe gebruiksfuncties te geven. Voor het behoud van een stuk van de oude sfeer hoeft het niet alleen te gaan om gebouwen van grote cultuurhistorische waarde (die mogen natuurlijk al helemaal niet worden gesloopt). Ook het behoud van bouwwerken die gewoon herinneren aan het voormalige gebruik (zoals de schoorsteen van een visrokerij) kunnen al bijdragen aan het behoud van identiteit – om te voorkomen dat een nieuw gebied koud en zielloos aanvoelt.

Schaal en sfeer van het hofje worden overweldigd door het MCH. Foto Eveline Blitz

De ideale stad kent een levendig openbaar leven

“De ideale stad kent een levendige stedelijkheid. Mensen komen er voor een palet aan activiteiten en voor elkaar. Het gemeentebestuur heeft de verantwoordelijkheid voor de condities waaronder het openbare leven kan plaatsvinden, dus voor de instandhouding, vormgeving, inrichting en verbetering van de openbare ruimte. Kenmerk van de ideale openbare ruimte is: vrije toegankelijkheid gedurende 24 uur per dag voor iedereen.”

Het Lange Voorhout, het mooiste plein van Den Haag. Foto Eveline Blitz

Het Lange Voorhout is de parel van Den Haag. Deze mooiste laan van Nederland is op elk moment van de dag, op elk moment van het jaar een ontmoetingsplek, een plek om te flaneren. Maar ook de plek voor openbare, kwalitatief hoogwaardige evenementen, zoals de antiekmarkt en de beeldtentoonstelling. De omringende publiekstrekkingen Pulchri, de Posthoorn, de Koninklijke Schouwburg, het Escher Museum,

Des Indes en Diligentia zorgen voor een permanente levendigheid.

De meest aangename openbare ruimtes in de stad zijn die plekken waar ruimte is om stil te staan of te zitten in de luwte van bebouwing en groen, waar levendigheid is door langsstromend water of (langzaam) verkeer, waar het leuk, prettig of interessant is om langs te lopen. De Lange Vijverberg, het Plein, de Plaats, maar ook het Anna Paulownaplein zijn van die plekken waar mensen elkaar ontmoeten. De openbare ruimte wint aan kwaliteit wanneer het water erbij betrokken wordt. De meeste acties op dit gebied zijn particulier initiatief: de Ooievaart, het Festival Classique, het grachtenconcert – allemaal zeer prijzenswaardige initiatieven.

Door het ruimere terrassenbeleid van de laatste jaren is het gevoel gegroeid dat de openbare straat van ons allemaal is, dat de openbare ruimte ook ontmoetingsplaats is. Een positief effect zien we op de Grote Markt, het Rabbijn Maarsenplein, de Frederikstraat, de Driehoekjes. (Alhoewel de uitzonderlijk mooie zomers hier misschien ook wel aan hebben bijgedragen.) De Bierkade is een levendige openbare ruimte geworden met zijn nieuwe restaurants, terrassen, het Havenkantoor, aanlegsteigers en opstapplaats voor de rondvaarten.

Terras Buitenhof. Foto Eveline Blitz

Het Spuiplein – als plein helaas mislukt. Foto Rob van Kleef

Na aanleg van de Koningstunnel is de openbare ruimte rond de Koekamp heringericht. Hierdoor is een aangenaam groen gebied ontstaan dat niet alleen prettig is als loop- en fietsroute naar de stad, maar ook als verblijfsruimte. Een groene long als verbinding tussen het oude en het nieuwe centrum – intensief benut tijdens lunchpauzes.

Waar het helemaal mis is gegaan, is bij het Spuiplein. Dit was een unieke kans om Den Haag een echt plein in het midden van de stad te geven. Helaas zijn de gebouwen eromheen ontworpen als gebouw op zich – ze dragen niet bij aan de stedenbouwkundige vormgeving. Een plein kan alleen ontstaan door zijn decor, door de architectuur eromheen. Dat is bij het Spuiplein niet gelukt – de wanden geven geen reliëf aan het plein, de gevels van de gebouwen zijn niet op het plein georiënteerd. Ook ontbreken voldoende begane-grond-functies die zowel overdag als 's avonds levendigheid genereren. Het plein is te weinig een kruispunt van looplijnen, er ontbreken bomen en bankjes, en de hardstenen vloer roept ook geen warme gevoelens op. Heel jammer, zo vlak naast het stadhuis, een hotel en drie theaters. Er zijn plannen om op termijn het muziektheater en het danstheater te vervangen. Het zou goed zijn als dan de kans benut wordt om in de opdracht aan de architect uitdrukkelijk de vormgeving en de functie van het Spuiplein mee te nemen.

Naast het Spuiplein is een inpassend plein gemaakt in het stadhuis: het Atrium. Dat maakt

veel goed. Het wordt intensief gebruikt en heeft een goede sfeer. Ook de ernaast gelegen openbare bibliotheek vervult zo'n functie: behalve voor het lenen van boeken komen mensen er voor het lezen van kranten en tijdschriften in vele talen. Al veel ouder is de monumentale overdekte openbare ruimte in het centrum: de Passage. Een genot om hier te verkeren. Het is verheugend dat de Passage door de renovatie en door nieuwe publiekstrekkingen als boekhandel Verwijs weer aan een nieuw leven is begonnen.

Ook in het centrum van Scheveningen is het creëren van een plein mislukt: zowel het Gevers Deynootplein als het Palaceplein zijn niet geworden wat men van een plein mag verwachten. Mogelijk poogde het ontwerp de pleinen te beschutten tegen de zeewind, maar het resultaat is "dertien in een dozijn". Die fouten moeten bij Scheveningen Haven niet herhaald worden.

Voor wat betreft het gebruik van de openbare ruimte zijn regelmatig terugkerende activiteiten veel belangrijker dan eenmalige evenementen. Zij worden onderdeel van het gemeenschappelijk wij-gevoel. Hagenaars zijn trots op de Pasar Malam, de Beeldtentoonstelling, de Zandsculptuurwedstrijd, en betreunden het verdwijnen van het North Sea Jazz. Prinsjesdag en de City-Pier-City-loop zetten qua toegankelijkheid de hele stad op zijn kop, maar worden door de Hagenaars zonder morren geaccepteerd – dat hoort óók bij Den Haag.

Een markt – bijdrage aan ouderwetse levendigheid. Foto Dienst Stedelijke Ontwikkeling

Bij de publieke zaak geldt: de burger voorop

“De ideale stad kent een actief, betrokken burgerschap (een klassieke democratische waarde). De stedeling is burger; geen onderdaan, consument of klant. In een ideale stad zet de burgerij zich, al dan niet in georganiseerde vorm, actief in voor het beheer en de ontwikkeling van de stad. Het stadsbestuur staat open voor deze inbreng; sterker: onder ideale verhoudingen is deze inbreng het maatschappelijk draagvlak van het stadsbestuur. Een alerte burgerij vormt een tegenwicht tegen sterke belangengroepen zoals de bouwnijverheid, het grootwinkelbedrijf, de horeca. In zijn besluiten streeft het stadsbestuur niet alleen naar een politiek draagvlak, maar ook, en wellicht in de eerste plaats, naar een breed maatschappelijk draagvlak. De overheid heeft een voorbeeldfunctie ook op het gebied van het naleven van regels.”

In hoeverre is er binnen Den Haag sprake van betrokken burgerschap? Veel burgers en organisaties zijn ruimschoots gemotiveerd om mee te doen bij de bepaling en uitvoering van beleid, maar het bestuur moet ook uitstralen dat het prijs stelt op de actieve betrokkenheid van zijn bewoners en dat het de inbreng serieus neemt. In de nota Burgerschap is er veel aandacht voor de inspraak. Cruciaal is echter dat na de vrome woorden een geloofwaardige praktijk volgt. Gaat de nieuwe Inspraak- en samenspraakverordening inderdaad leiden tot meer betrokkenheid van de burger en meer vertrouwen vanuit het bestuur?

Inspraakavond, maar telt de mening van burgers echt mee?
Foto Rob van Kleef

Publieke dienstverlening. Gemeentelijk contactcentrum is goed, maar back-office kan beter. Foto Eveline Blitz

In de afgelopen decennia heeft Den Haag een ruimhartig inspraakbeleid gevoerd. Dat is goed bevallen. Zo heeft de wijkraad Archipelbuurt veel invloed uitgeoefend op het ontwerp voor het Monchyplein. Het plan is er nog beter van geworden.

Op dit moment lijkt de inspraak echter minder invloed te krijgen. Het collegeprogramma zit op een aantal belangrijke punten zo dichtgetimmerd dat elke politicus die even een stapje buiten de afgesproken lijn wenst te doen, het daar heel moeilijk mee krijgt. Zowel de wethouders als de raadsleden lijken zich voornamelijk te oriënteren op wat er binnen de muren van het Stadhuis gebeurt. In een dergelijke context heeft inspraak weinig nut.

Zo maken we ons momenteel ernstig zorgen of er bij de uitwerking van de Structuurvisie (ook een onderwerp uit het Collegeprogramma '06 - '10) ruimte zal zijn voor wezenlijke inbreng vanuit bewoners en organisaties.

De deconcentratie van uitvoerende ambtelijke diensten heeft de contacten over de uitvoering van het beheer vergemakkelijkt, en daarmee ook de invloed van de burger. Op de meeste plaatsen in de stad heeft men hier bijzonder positieve ervaringen mee – het blijkt veel beter te werken

dan de decentralisatie (met deelgemeenteraden) die in diverse andere grote steden is ingevoerd.

Wezenlijk element in democratie is het openbare debat. Hierbij heeft de lokale pers een cruciale en onmisbare functie. Op dit moment stijgen weinig kranten uit boven het niveau van “kat uit boom gered”. Het weekblad Den Haag Centraal is beslist een aanwinst, maar zou nog aan waarde kunnen winnen wanneer een breder scala van onderwerpen aan bod komt. Enkele wijkbladen onderscheiden zich positief door goed geïnformeerde en kritische berichtgeving.

Den Haag neemt in de geschiedenis van de mondigheid van de burger een unieke plaats in de wereld in. Het was in Den Haag dat Spinoza in 1670 het “Tractatus Theologico Politicus” publiceerde, het oudste pleidooi voor de vrijheid van meningsuiting. Hij legde het fundament voor de Verlichting, de meest ingrijpende verandering in het Westerse denken. Niet alleen in theorie, maar

ook in de praktijk was Den Haag de bakermat van de moderne democratie. In 1581 werd hier, voor het eerst in de wereld, met het “Placcaet van Verlatinghe” afscheid genomen van het feodale stelsel en de weg naar democratie ingeslagen.

Inspraak, medezeggenschap, betrokken burgerschap hebben in fysieke zin op tal van plaatsen hun sporen nagelaten in Den Haag. Het Atrium van het Haagse Stadhuis vervult zijn informatie- en ontmoetingsfunctie met verve. Daar kan men inlichtingen inwinnen betreffende het beheer en ontwikkeling van de stad. Daar laat het stadsbestuur zien waar het voor staat. De burgers kunnen hier hun identiteit tonen middels de frequent wisselende exposities en manifestaties. Helaas is diezelfde functie van openbare straat in het Tweede Kamercomplex (de Statenpassage) verloren gegaan al snel na de opening van deze nieuwbouw. Het Plein, het perscentrum Nieuwspoort, maar zeker ook Grand Café Dudok vervullen nu deze functie, zij het op andere wijze.

Het Malieveld neemt in de Nederlandse democratie een heel bijzondere plaats in. Op een steenworp afstand van het Binnenhof ligt hier het grootste binnenstedelijke open veld in Nederland, dat in de geschiedenis voor altijd verbonden zal blijven met grote demonstraties, waarmee de Nederlandse burger laat zien wanneer het roer echt om moet! Foto Eveline Blitz

Burgers en bestuur gedragen zich als goede rentmeesters

“Het bestuur van een historisch waardevolle stad dient zich te gedragen als een goed rentmeester. De stad blijft, de burgers en bestuurders zijn voorbijgangers. Zij mogen de stad voor de volgende generaties niet slechter achterlaten dan ze die hebben aangetroffen. Goed rentmeesterschap kan desnoods ook vervanging en vernieuwing inhouden, maar dan met behoud van en zorg voor wat waardevol is.

Goed rentmeesterschap houdt ook in: een goede financiële huishouding. Goed beheer en duurzaam bouwen spaart geld.”

In het verleden heeft Den Haag niet altijd als een goed rentmeester gehandeld.

De vereniging Vrienden van Den Haag heeft er haar ontstaan aan te danken. Toen in de zeventiger jaren de vernielingen in Scheveningen hun hoogtepunt dreigden te bereiken door het plan het Kurhaus te slopen ontstond er een brede weerzin in de stad. De vereniging Vrienden van Den Haag werd opgericht om gericht actie te kunnen voeren. Met succes!

Ook de voorgenomen sloop van het Heilige Geest Hofje ten behoeve van de grote Dwarsweg (waarvan het eerste deel, het Prins Bernhard-

*Bierkade, een oude gracht, weer verblijfsgebied geworden.
Foto Rob van Kleef*

viaduct, al was gebouwd) werd op het laatste moment tegengehouden.

Pas in de tachtiger jaren werd, met name in de stadsvernieuwingswijken, wel steeds vaker de afweging sloop-of-renovatie gemaakt. Maar toen was een deel van de historische structuur van het stadscentrum al verdwenen. De grote verkeersdoorbraken, de sloop van vele beeldbepalende panden en de vernielingen in het Spuikwartier hebben historisch Den Haag geen goed gedaan (om het vriendelijk te zeggen). Vooral de stedenbouwkundige structuur die de afzonderlijke gebouwen tot een eenheid behoort te smeden, heeft een flinke knauw gekregen.

De nog resterende historische gebieden die de charme van een gevarieerde binnenstad hebben, moeten dus zorgvuldig worden bewaakt. Denk aan het Hofkwartier, het gebied rond Stationsweg / Wagenstraat, het Oude Centrum en de grachtengordel. Ook de wijken aanpalend aan het centrumgebied, zoals het Zeeheldenkwartier en het Regentessekwartier, hebben veel potentie. Hier dient het gemeentebestuur als een goed rentmeester alle middelen in te zetten om deze gebieden te koesteren en de recente ervaring te ondersteunen. Het kleine nieuwbouwproject Vinkensteijnstraat / Noorderbeekdwarsstraat, dat

Het behoud van het Kurhaus was de aanleiding om de vereniging Vrienden van Den Haag op te richten. Foto Rob van Kleef

de intieme sfeer van het oude Valkenboskwartier ademt, is hier een goed voorbeeld van.

In het verleden zijn op diverse plaatsen de grachten gedempt. Vaak omdat de grachten stinkende open riolen waren geworden. Dit heeft, in het algemeen, als resultaat gehad dat daar verkeersriolen zijn ontstaan. Terwijl de grachten die wel gehandhaafd bleven zich tot aantrekkelijke, vaak ook toeristisch interessante locaties hebben ontwikkeld.

Het historisch centrum wordt leefbaarder door toevoeging en/of herstellen van groen en water. Op het Spui staan weer bomen, de Bierkade is aan een nieuw leven begonnen. De Koekamp is opnieuw een verblijfsgebied. De gemeente heeft plannen om op de Noordwal de gracht weer open te leggen. Zou al dit positiefs nog een vervolg kunnen krijgen door het terugbrengen van een vaarverbinding (via een sluis) tussen het Centrum en Scheveningen-Haven? Is dit mogelijk? Het zou het gevoel van 'stad aan zee' zeker ondersteunen!

De Haagse Beek en de groene zone daarlangs, lopend vanaf Kijkduin en uitmondend in de Hofvijver, is een vaak nauwelijks opgemerkt, maar dierbaar en waardevol element in de structuur van Den Haag. Het is goed dat de gemeente hier zorgvuldig mee omgaat.

Zeer speciaal geldt het rentmeesterschap natuurlijk voor de bijzonder gewaardeerde groenstructuur van Den Haag. De gemeente is zich blijkens haar beleidsstukken goed bewust van het waardevolle karakter ervan. Maar de vraag is of dit beleid ook in financiële middelen wordt vertaald, en of dit beleid prioriteit krijgt ten opzichte van andere belangen. De argumentatie rond de bouw van het Automobielmuseum in het landgoed Reigersbergen vinden wij opportunistisch en ongeloofwaardig. Bij de nieuwbouw ter vervanging van de serviceflat Arendsdorp lijkt wederom het behoud van groen onder druk te staan. Zo ook in het Wijndaelerplantsoen. De afgelopen jaren zijn in Den Haag duizenden straatbomen gesneuveld en

niet vervangen, terwijl de gemeente particulieren wel aan hun herplantplicht houdt! Een recente nota belooft deze achterstand in te halen, maar of dit ook daadwerkelijk gaat gebeuren?

De in de Structuurvisie verwoorde plannen om te gaan bouwen in de randen van het bestaande groen baren ons grote zorgen, zeker nu blijkt dat het gemeentebestuur bij diverse uitwerkingsplannen ook volkstuinen en sportvelden als makkelijk te bebouwen locaties bestempelt. Terwijl het groen, de volkstuinen, de speelplaatsen en de sportvelden juist de elementen zijn die in Den Haag zo hoog gewaardeerd worden. Dit zijn de ruimtelijke elementen die ook essentieel zijn voor de sociale samenhang van de stad – ons sociaal kapitaal.

Het hergebruik van oude gebouwen die hun functie hebben verloren is zowel uit milieuoogpunt als omwille van het behoud van de stedelijke structuur een goed streven.

Zo heeft Concordia, een vroegere drukkerij

Haagse Beek. Foto Marlies Terstegge

Verdichting met behoud van het bestaande. Foto Eveline Blitz

aan het Hoge Zand, dankzij een restauratie in authentieke stijl een nieuw leven als sociëteitsgebouw gekregen. En zo is het statige, maar doodse gebouw aan de Hofweg na vertrek van de bank verbouwd tot Dudok, een grand-café dat veel bijdraagt aan de levendigheid van dit stukje centrum.

Soms kan op deze manier ook een stedenbouwkundige miskleun worden gerepareerd. Zo kon de betonnen kolos op de Driehoekjes gestript worden en omgebouwd tot woningen. De nieuwe, bakstenen gevels zijn qua uitstraling nu alleszins passend in de omgeving, en de functiemenging draagt bij aan de leefbaarheid van het centrum. Het door eenieder verfoeide Transitorium in het Haagse centrum is nu, onherkenbaar in het nieuwe Ministerie VWS, een nieuw en mooier leven begonnen. Hoe het met het kaalgeschrapte Ministerie van Financiën zal aflopen is nu nog niet goed te beoordelen. We moeten daarbij overigens niet vergeten dat bij dit soort vernieuwbouw de massa altijd gelijk zal blijven – te hoog blijft te hoog en te massaal blijft te massaal.

Goed rentmeesterschap houdt in dat bij nieuwbouw tevens gelet wordt op het toekomstig onderhoud. Sommige gevelbekledingen zijn in eerste aanleg wel mooi, maar blijken zoveel onderhoud nodig te hebben dat dit tot hoge onderhoudskosten leidt, hetgeen maar al te vaak resulteert in verwaarlozing. Den Haag is gezegend met duizenden woningen uit de dertiger jaren, die er

– zonder al te veel onderhoud – nog steeds prima uitzien. Dit in tegenstelling tot het gevelbeeld van de vele woningen uit de zeventiger jaren waar de armoe van afstraalt – vooral de kunststof gevelplaten zijn berucht. Zowel bij nieuwbouw als bij renovatie dient duurzaamheid (van materialen, van woonvormen, van beheer) een belangrijk criterium te zijn.

De laatste decennia hebben de projectontwikkelaars veel meer invloed gekregen op de ontwikkelingen in de stad. Daar zitten goede kanten aan (meer aandacht voor de wensen van de markt), maar ook gevaren. Wanneer de projectontwikkelaar op een goede manier samenwerkt met de gemeente en zich laat leiden door hartstocht voor de stad kunnen heel goede projecten tot stand komen. Wanneer de projectontwikkelaar echter uitsluitend uit is op kortetermijnwinst (hit and run) is waakzaamheid geboden.

Gebruik van verkeerde materialen geeft nieuwbouw snel een verwaarloosd uiterlijk. Gevels die elk jaar een grote schoonmaak vereisen, voldoen niet aan de primaire eis van duurzaamheid. Foto Eveline Blitz

Verkeer is een middel, geen doel

“In de ideale stad is het verkeer geen doel op zich. Het is slechts een middel om verschillende doelen te bereiken: de woning, de werkplek, het theater, het terras, de winkel. Hoe dichter deze zich bij elkaar bevinden hoe minder verkeer, wat impliciet een argument is voor diversiteit.

Fiets- en voetgangersverkeer tasten de kwaliteit en het gebruik van de publieke ruimte niet of nauwelijks aan; het autoverkeer wel.

Alle gemotoriseerd verkeer, inclusief het openbaar vervoer, dient zijn snelheid aan te passen aan de plaatselijke omstandigheden.”

Zoals in elke grote stad is het verkeer in Den Haag een probleem.

Nu de Verlengde Landscheidingsweg en Hubertustunnel zijn gerealiseerd is een belangrijk deel van de rondweg gereed. Dit zal zijn vervolg nog moeten krijgen in ondertunneling van het Segbroektracé en ongelijkvloerse kruisingen op de Lozerlaan.

De gemeente wil terecht het verblijfsklimaat in de binnenstad minder belasten met doorgaand autoverkeer. Dit mag echter niet ten koste gaan van de waardevolle wijken rond de Centrumring. Het plan om autoverkeer in een groot deel van de binnenstad te ontmoedigen heeft veel weerstand

De ruit om Den Haag vraagt om ongelijkvloerse kruisingen en tunnels. Foto Eveline Blitz

opgeroepen, met name omdat het tot een verplaatsing van de verkeersstromen zal leiden en daardoor een extra verkeersdruk op de omliggende woonwijken zal leggen.

Te weinig wordt gekeken naar mogelijkheden om ook in de wijken rond het centrum het verblijfsklimaat te verbeteren. Als het autoverkeer zich in dit tempo blijft ontwikkelen zal dat de leefbaarheid van de gehele stad aantasten. Er valt niet aan te ontkomen het autoverkeer in de stad beperkingen op te leggen, bijvoorbeeld door het recht om een auto te parkeren aan vergunning, c.q. betaling te koppelen. Het weren van milieu-onvriendelijke vrachtauto's, bussen en SUV's in de gehele stad zou eveneens een bijdrage kunnen leveren.

De gemeente dient zich veel actiever in te zetten voor verschuiving van het straatparkeren naar parkeren in garages (vooral door gerichte toepassing van het prijsmechanisme), alsmede voor een klantvriendelijker beleid van de garages. Extra parkeergelegenheid is wenselijk in de buurt van de Denneweg en de Koninklijke Schouwburg, mits de ontsluiting op de Ring kan plaatsvinden, zodat geen autoverkeer de stad wordt ingezogen,

Het fietspad als gratis extra parkeergelegenheid. Foto Eveline Blitz

en mits er milieuvriendelijke pendelbusjes worden ingezet.

De maatregelen ter bevordering van het fietsverkeer komen het laatste decennium wel van de grond. Steeds meer bewaakte fietsenstallingen en meer fietsbeugels. Ook op veel plaatsen de aanleg van fietspaden. Wat nog ontbreekt, is vooral de aanleg van vrijliggende fietspaden. De huidige fietsstroken worden immers door de Haagse automobilist beschouwd als een welkome plek voor kortparkeren. Helaas worden de fietspaden onvoldoende onderhouden. Een sleuf tussen de tegels, een ontbrekende klinker kan, met name 's avonds, al tot levensgevaarlijke valpartijen leiden! Ook het openbreken van een fietspad ten

behoefte van een leidingreparatie leidt maar al te vaak tot een broddellap.

Het openbaar vervoer zal vooral frequenter moeten gaan rijden om het tot een aantrekkelijk alternatief voor het autoverkeer te maken. Het is verheugend dat er tegenwoordig aandacht is voor de vormgeving van ov-trajecten in de openbare ruimte. De tramtunnel onder de Grote Marktstraat is beslist een verrijking voor de stad. Evenals de netkous, die door zijn markante vormgeving zeer aanwezig is in het moderne zakencentrum van de Beatrixlaan. Hierdoor eist het openbaar vervoer als het ware de aandacht op die het toekomt.

GOUDEN REGEL 10

Aandacht voor stadsverfraaiing

“Stadsverfraaiing vormt een integraal onderdeel van beheer, planvorming en vernieuwing. Het gaat daarbij om iets extra's in de inrichting van de openbare ruimte en de aankleding van gebouwen. Stadsverfraaiing is ook zorgvuldigheid. Een plein moet met dezelfde zorg worden ingericht als waarmee men zijn woonkamer inricht.

Het begin van stadsverfraaiing is het tegengaan van verval, vervuiling en verloedering. De tweede stap is het opschonen: minder borden, palen, strepen, reclameborden. Direct in het verlengde daarvan ligt het onderhoud van straten, parken, pleinen en water. Elementen in het straatmeubilair dienen op elkaar afgestemd te zijn en zich te voegen in de omgeving. Lantaarnpalen, zitbanken en afvalbakken moeten samenhang met elkaar en met de gevelwand vertonen.”

Van oudsher is in Den Haag bij de aankleding van gebouwen rijkelijk aandacht voor fraaie details. Zo beschikken we in de binnenstad over een enorme rijkdom aan Art Nouveau-panden. De beschermde stadsgezichten zijn vooral vanwege hun mooi vormgegeven gevels een lust voor het oog. Geen gevel zonder bijzon-

dere daklijst, rozet bij het bordes, torentje of fraai bovenlicht boven de voordeur. Soms overdadig, soms bescheiden, altijd stijlvol.

In de openbare ruimte lijkt de stadsverfraaiing minder vanzelfsprekend. Op de meeste plekken heeft door de toegenomen verkeersdruk de verrommeling toegeslagen.

In de jaren tachtig is in de nota De Kern Gezond het plan ontvouwd voor de herinrichting van openbare ruimte in het centrum van Den Haag. Telkens als een weg moet worden opgebroken (bijvoorbeeld vanwege rioolvernieuwing) wordt

Kunst geeft de plek een eigen gezicht. Foto Eveline Blitz

daarna de weg volgens deze nieuwe leidraad heringericht – het vordert dus helaas slechts langzaam. De herindelings van de Prinsengracht met bomen en grasstroken laat zien hoeveel aangenamer een straat kan worden door zo'n zorgvuldige aanpak.

In dit kader is er ook veel aandacht voor borden, lantaarnpalen en ander straatmeubilair. Zo ook voor de Berlage-lantaarnpalen die nog volop aanwezig zijn (en moeten blijven!) in o.a. Bohemen en het Belgisch Park.

De bus- en tramhaltes van glas en staal met perrons en hekken zijn zorgvuldig ontworpen. Het is prettig dat ze 's avonds verlicht zijn en goed worden onderhouden. Dit wordt betaald uit de reclameopbrengsten van de abri's.

Niet alleen in het centrum maar ook in de andere delen van Den Haag hebben we te kampen met te smalle trottoirs, rommelig neergepote lantaarnpalen en borden, viezigheid, halsbrekend scheef liggende tegels. Moeilijke of onmogelijke doorgangen voor kinderwagens en rolstoelen / rollators zijn geen uitzondering. Hier is wel aandacht voor bij het stadsbestuur, maar er is nog een lange weg te gaan.

Den Haag kent een groot scala aan beelden en monumenten in de openbare ruimte. Een van de leukste is de nieuwe Draadloper over de Carel van Bylandtlaan: een mannetje dat hoog boven de straat heen en weer loopt, voortbewogen door zonne-energie. Voor sommige van de beelden en monumenten in de openbare ruimte lijkt weinig

De markante zebra-klok. Foto Rob van Kleef

Typerend voor de Haagse bouwstijl zijn de rijkelijk gedecoreerde gevels. Foto Eveline Blitz

aandacht te zijn. Recent meldde de gemeente dat voor het eerst een inventarisatie was gemaakt. Het wordt tijd dat dit resulteert in een onderhoudsplan. Velen zouden het waarderen als beelden en monumenten zouden worden voorzien van een korte toelichting, in het Nederlands en Engels.

Het centrum van Den Haag heeft door de toevoeging van hoogbouw in de laatste decennia een heel ander silhouet gekregen. De manier waarop een stad zich al van verre aftekent tegen de lucht is onderdeel van de identiteit, van de manier waarop mensen hun stad ervaren. Daarom is het zo belangrijk dat, als er al hoog wordt gebouwd, de top van die hoogbouw bijdraagt aan een mooi silhouet. Voor degenen die over de Utrechtsebaan Den Haag naderen presenteert de verscheidenheid aan toppen in het centrum zich op een aantrekkelijke en herkenbare manier. Het silhouet van Den Haag is inmiddels zo vertrouwd dat het als beeldmerk gebruikt wordt. Ook het speciale effect van het binnenkomen in Den Haag onder het poortgebouw van Nationale Nederlanden door, draagt bij aan die herkenbaarheid.

En daarmee eindigen we met het onderwerp waar we mee begonnen: de herkenbare identiteit.

De vereniging Vrienden van Den Haag

In de jaren '60/'70 wekten de binnenstedelijke sloopwoede, verkeersdoorbraken, massale kantorenbouw e.d. grote weerstand in de stad. De dreigende afbraak van het Kurhaus was de druppel die de emmer deed overlopen. Een aantal betrokken Hagenaars sloeg de handen ineen om de sloop te verhinderen en in 1973 werd de vereniging Vrienden van Den Haag opgericht. Betrokkenheid bij de ontwikkeling van de fysieke stad en het stadsbeeld (monumenten, grote nieuwbouwprojecten, groen, verkeer) was de centrale drijfveer en dat is nog steeds zo. De statuten omschrijven de doelstelling van de vereniging als: "Het bevorderen van de leefbaarheid van Den Haag met behoud van zijn karakteristieke waarden". Mede ter ondersteuning van die doelstelling geeft de vereniging 6 x per jaar het blad 'Ons Den Haag' uit en worden regelmatig excursies en lezingen georganiseerd. Daarnaast produceren de Vrienden jaarlijks een serie wenskaarten met foto's van Haagse stadsbeelden, gemaakt door leden van de vereniging. De vereniging werkt samen met andere organisaties, bv. in het Monumentenplatform, waarin alle organisaties zitting hebben die zich bezig houden met het historische en monumentale stadsgezicht van Den Haag.

Als keurige 'actiegroep' bezien de Vrienden het gemeentelijke beleid constructief-kritisch. Een stad – ook een stad met een historisch karakter als Den Haag – is continu in ontwikkeling. Het waardevolle dient behouden te worden, maar tegelijkertijd vinden de Vrienden dat Den Haag geen openluchtmuseum is dat tot in detail moet worden geconserveerd. Nieuwbouw is (bijna) nergens taboe, mits het tot een kwalitatieve en visuele verrijking van de stad leidt. Ook hoogbouw en vernieuwende architectuur kunnen zo'n verrijking zijn. Maar de Vrienden zijn ook kritisch, omdat de bestaande sterke troeven van Den Haag (het groen, de monumenten, de historische binnenstad) moeten worden gerespecteerd. Nieuwbouw moet het eigene van de stad accentueren. De kwaliteitsambitie mag niet ondergeschikt worden aan financieel-economische korte-termijn-belangen.

Die balans tussen behoud en vernieuwing staat centraal in HAAGS PEIL, het document waarin de vereniging Vrienden van Den Haag zijn visie op de ontwikkeling van de stad en het stadsbeeld uiteenzet. Welke elementen van het Haagse stadsbeeld vinden de Vrienden waardevol, wat zien zij als de identiteit van de stad, en hoe kan nieuwbouw die versterken? De Vrienden van Den Haag hopen dat de publicatie "Haags Peil" een stimulans is voor een brede discussie over de ontwikkelingen in Den Haag.

COLOFON

Dit visiedocument is opgesteld door de werkgroep Stadsbeeld en Stadsgroen en goedgekeurd door het bestuur van de vereniging Vrienden van Den Haag. Het document heeft als doel de doelstelling van de vereniging uit te werken tot een concrete visie op de ontwikkelingen in Den Haag. Naar aanleiding van dit visiedocument zal een symposium worden gehouden op 9 oktober 2008.

Bestuur vereniging Vrienden van Den Haag

Roel van der Wal (voorzitter)
Kitty Luitse – Grijzenhout
Frank van Maarseveen
Marianne Osinga – de Leeuw
Jan van der Ploeg
Jaap Trouw
René Vlaanderen
Hanny Wesseling – Gommers

Werkgroep Stadsbeeld en Stadsgroen

René Vlaanderen (voorzitter)
Eveline Blitz
Hans Creman
Gwen MacLaine Pont
Jaap Trouw

Redactie Haags Peil

Eveline Blitz

Secretariaat: Postbus 85977,
2508 CR Den Haag
E-mailadres:
vriendenvandenhaag@hotmail.com
Website: www.vriendenvandenhaag.nl

Vormgeving en druk

Albani Drukkers bv, Den Haag

